Ashurova Go'zalxon Komil qizi

Buxoro xalqaro universiteti

Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (boshlang'ich ta'lim) yo'nalishi

1-bosqich magistranti

DIDAKTIK O'YINLAR ORQALI BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARIDA MATEMATIKA FANIGA QIZIQISHINI OSHIRISH

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida matematika faniga bo'lgan qiziqishni didaktik o'yinlar orqali oshirish masalasi yoritilgan. Tadqiqot jarayonida didaktik o'yinlarning o'quvchilarning faolligi, ichki motivatsiyasi va matematik bilimlarni o'zlashtirish darajasiga ta'siri tahlil qilingan. O'yin asosida tashkil etilgan darslar o'quvchilarda ijobiy emotsional muhit yaratishi, mantiqiy fikrlash va tezkor hisoblash ko'nikmalarini rivojlantirishi aniqlangan. Natijalar didaktik o'yinlar matematika ta'limi samaradorligini oshirishda muhim pedagogik vosita ekanini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: didaktik o'yinlar, boshlang'ich ta'lim, matematika ta'limi, o'quv motivatsiyasi, mantiqiy fikrlash, interfaol metodlar, ta'lim samaradorligi

Kirish. Zamonaviy ta'lim tizimida boshlang'ich sinf o'quvchilarining matematika faniga bo'lgan qiziqishini shakllantirish va mustahkamlash dolzarb pedagogik muammolardan biri hisoblanadi. Chunki aynan boshlang'ich ta'lim bosqichida o'quvchilarning fanlarga munosabati, o'qishga bo'lgan motivatsiyasi hamda bilish faoliyatining asoslari shakllanadi. Agar bu davrda matematika fani o'quvchilar uchun qiyin va zerikarli fan sifatida qabul qilinsa, keyingi bosqichlarda bilimlarni o'zlashtirish jarayoni murakkablashadi.

Matematika - mantiqiy fikrlashni, tahlil qilishni, solishtirishni, umumlashtirishni va xulosa chiqarishni rivojlantiruvchi muhim fanlardan biridir. Shu bois boshlang'ich sinflarda matematik tushunchalarni sodda, qiziqarli va o'quvchi yoshiga mos shaklda yetkazish talab etiladi. An'anaviy o'qitish usullari ba'zan o'quvchilarning faol ishtirokini yetarli darajada ta'minlay olmaydi. Natijada o'quvchilarda passivlik, ishonchsizlik va fanga nisbatan qiziqishning pasayishi kuzatilishi mumkin. Didaktik o'yinlar esa ta'lim jarayonini jonlantiruvchi, o'quvchilarni faol ishtirok etishga undovchi samarali metodlardan biridir. O'yin orqali o'qitish jarayonida bolalar o'zlarini erkin his qiladilar, bilimni majburiyat sifatida emas, balki qiziqarli faoliyat sifatida qabul qiladilar. Didaktik o'yinlar matematik bilimlarni mustahkamlash, tezkor fikrlashni rivojlantirish, jamoada ishlash ko'nikmalarini shakllantirish va o'zaro raqobat muhitini yaratishda muhim ahamiyatga ega.

Shu jihatdan, boshlang'ich sinf o'quvchilarida matematika faniga qiziqishni oshirishda didaktik o'yinlarning pedagogik imkoniyatlarini o'rganish, ularning ta'lim samaradorligiga ta'sirini tahlil qilish va amaliyotga joriy etish masalasi ilmiy hamda amaliy ahamiyat kasb etadi. Mazkur mavzu o'quvchilarning o'quv motivatsiyasini kuchaytirish, matematika fanini oson va tushunarli o'zlashtirishga xizmat qiluvchi innovatsion yondashuvlarni ishlab chiqishga qaratilgan.

Materiallar va metodlar. Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi boshlang'ich sinf o'quvchilarida matematika faniga bo'lgan qiziqishni didaktik o'yinlar orqali oshirish imkoniyatlarini amaliy jihatdan tekshirish va uning samaradorligini aniqlashdan iborat bo'ldi.

Tadqiqot umumta'lim maktabi sharoitida tashkil etilib, unda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining yosh xususiyatlari, psixologik holati, darsga bo‘lgan munosabati hamda matematik bilimlarni o‘zlashtirish darajasi e'tiborga olindi. Ish jarayonida o‘quvchilar bilan ishlashda pedagogik etika va xavfsizlik qoidalariga rioya qilindi, dars mashg‘ulotlari esa amaldagi o‘quv dasturi talablaridan chetga chiqmagan holda olib borildi.

Tadqiqot uchun ikki parallel sinf tanlab olindi: biri tajriba guruhi, ikkinchisi esa nazorat guruhi sifatida belgilandi. Guruhlarni tanlashda ularning yosh tarkibi, sinfdagi o‘quvchilar soni, o‘quvchilarning umumiy o‘zlashtirish ko‘rsatkichlari va dars jarayonidagi faolligi jihatidan o‘xshash bo‘lishiga e'tibor qaratildi. Tajriba guruhida matematika darslari didaktik o‘yinlar asosida tashkil etildi, nazorat guruhida esa darslar an'anaviy metodlar asosida (tushuntirish–mustahkamlash–nazorat) olib borildi. Tadqiqot 8 hafta davomida amalga oshirilib, bu davr ichida matematikaning boshlang‘ich sinf dasturidagi eng muhim bo‘limlari qamrab olindi. Jumladan, qo‘shish va ayirish amallari, ko‘paytirish va bo‘lish elementlari, sonlar ketma-ketligi, oddiy tenglamalar, mantiqiy masalalar, taqqoslash va guruhlashga doir topshiriqlar didaktik o‘yinlar orqali mustahkamlandi.

Tajriba guruhida qo‘llanilgan didaktik o‘yinlar darsning maqsadi va mavzusiga mos ravishda tanlandi hamda tizimli ravishda qo‘llab borildi. Masalan, “Matematik estafeta” o‘yini tezkor hisoblash ko‘nikmasini rivojlantirish va jamoada ishlashni shakllantirishga qaratildi: o‘quvchilar kichik guruhlarga bo‘linib, ketma-ket berilgan misollarni tez va to‘g‘ri yechish orqali “estafeta”ni davom ettirdilar. “Zanjirli misollar” o‘yini esa hisoblashdagi mantiqiy ketma-ketlikni mustahkamlashga xizmat qildi: bir misol natijasi keyingi misolning boshlang‘ich soniga aylantirildi va shu tarzda “zanjir” hosil qilindi. “Kim tez va to‘g‘ri?” o‘yini raqobat muhitini yaratish orqali o‘quvchilarning darsga qiziqishini oshirdi: o‘quvchilar kartochkalardagi misollarni belgilangan vaqt ichida yechib, javoblarni taqqosladilar. “Sirli sonni top” o‘yini mantiqiy fikrlashni rivojlantirishga yo‘naltirildi: o‘qituvchi son haqida ma'lumotlar (katta-kichikligi, juft-toqligi, amallar natijasi) berib bordi, o‘quvchilar esa taxmin va tahlil orqali sonni aniqladilar. Bundan tashqari, rangli kartochkalar, sonli kubiklar, domino, jadval va ko‘rgazmali materiallar orqali tashkil etilgan o‘yinli topshiriqlar ham muntazam qo‘llandi, chunki ko‘rgazmalilik boshlang‘ich yoshdagi o‘quvchilar uchun matematik tushunchalarni tushunishni yengillashtiradi.

Tadqiqot metodlari sifatida pedagogik kuzatuv, suhbat, so‘rovnoma, test sinovlari hamda taqqoslama tahlil metodlaridan foydalanildi. Dastlab tadqiqot boshlanishidan oldin diagnostika bosqichi tashkil etildi: bunda o‘quvchilarning matematika faniga bo‘lgan qiziqish darajasi va boshlang‘ich bilim ko‘rsatkichlarini aniqlash maqsadida qisqa testlar hamda so‘rovnomalar o‘tkazildi. So‘rovnomalarda o‘quvchilarning matematikaga munosabati, darsda faol bo‘lish istagi, o‘yinli topshiriqlarga qiziqishi, mustaqil ishlashga moyilligi kabi jihatlar aniqlashtirildi. Kuzatuv metodida esa dars jarayonida o‘quvchilarning faol ishtiroki, savollarga javob berish tezligi, guruh bilan ishlashdagi tashabbuskorligi, diqqatni ushlab turish darajasi muntazam qayd etib borildi. O‘qituvchi va o‘quvchi bilan olib borilgan suhbatlar orqali esa o‘yinli darslarning qaysi jihatlari ko‘proq qiziqish uyg‘otayotgani, qaysi topshiriqlar qiyinchilik tug‘dirayotgani va o‘quvchilarning o‘z fikrlari aniqlashtirildi. Tajriba yakunida nazorat bosqichi o‘tkazildi, ya'ni bunda diagnostik bosqichda qo‘llanilgan test va so‘rovnoma shakli saqlangan holda qayta baholash amalga oshirildi.

Olingan natijalar tajriba va nazorat guruhlari kesimida solishtirildi. O‘quvchilarning matematika faniga qiziqishi quyidagi mezonlar asosida tahlil qilindi: dars jarayonidagi faollik va qatnashish darajasi, topshiriqlarni bajarishga intilish, qo‘shimcha misol va masalalarga qiziqish bildirishi, guruhli faoliyatdagi ishtiroki, o‘z fikrini aytish va javobni asoslashga harakat qilishi. Shuningdek, bilim ko‘rsatkichlari ham e'tiborga olinib, o‘yinli metodlar faqat qiziqishni emas,

balki o‘zlashtirish sifatini ham oshirishga xizmat qilgan-qilmaganligi taqqoslab ko‘rildi. Shu tariqa, tadqiqotda qo‘llanilgan materiallar (didaktik o‘yinlar va ko‘rgazmali vositalar) hamda metodlar (kuzatuv, so‘rovnoma, test va taqqoslash) didaktik o‘yinlarning boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida matematika faniga qiziqishni oshirishdagi amaliy samaradorligini aniqlashga yo‘naltirildi.

Natijalar va muhokama. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, tajriba va nazorat guruhlari o‘rtasida sezilarli farq kuzatildi. Dastlabki diagnostikada har ikki guruhning matematika faniga qiziqishi va bilim darajasi deyarli teng edi. Tajriba yakunida esa didaktik o‘yinlar asosida dars olib borilgan guruhda o‘quvchilarning faolligi, mustaqil ishlashga intilishi va darsga qiziqishi ancha oshdi.

Tajriba guruhidagi o‘quvchilar savollarga tezroq javob bera boshladi, guruhli ishlarda faol qatnashdi va qo‘shimcha topshiriqlarga qiziqish bildirdi. Bilim ko‘rsatkichlari ham yaxshilandi, ayniqsa tezkor hisoblash va mantiqiy masalalarni yechishda ijobiy o‘sish kuzatildi. Nazorat guruhida esa o‘zgarishlar mavjud bo‘lsa-da, ular tajriba guruhidagi darajada yuqori bo‘lmadi. Muhokama natijalari shuni ko‘rsatdiki, didaktik o‘yinlar o‘quvchilarda ichki motivatsiyani kuchaytiradi, dars jarayonini qiziqarli va faol tashkil etadi. O‘yinli topshiriqlar matematika fanini osonroq o‘zlashtirishga yordam beradi hamda o‘quvchilarda ijobiy munosabat shakllantiradi.

Xulosa. Xulosa qilib ta’kidlash joizki, didaktik o‘yinlar boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida matematika faniga bo‘lgan qiziqishni oshirishda samarali pedagogik vosita hisoblanadi, chunki ular dars jarayonini jonlantiradi, o‘quvchilarning faolligini kuchaytiradi va bilimlarni ongli ravishda o‘zlashtirishiga yordam beradi. O‘yin asosida tashkil etilgan mashg‘ulotlar o‘quvchilarda ijobiy emotsional muhit yaratib, mustaqil fikrlash, tezkor hisoblash hamda mantiqiy tahlil qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Natijada matematika fani o‘quvchilar uchun qiziqarli va tushunarli bo‘lib, ularning barqaror o‘quv motivatsiyasi shakllanadi.

ADABIYOTLAR

1.Saidahmedov N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. - Toshkent: O‘qituvchi, 2003.

2.Tolipov O‘., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning nazariy va amaliy asoslari. - Toshkent: Fan, 2006.

3.Эльконин Д.Б. Психология игры. – Москва: Педагогика, 1978.

4.Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. – Москва: Просвещение, 1991.

5.Piaget J. The Psychology of the Child. - New York: Basic Books, 1969.